

MUHTAR AVEZOV EĞİTİMCİ ALİM

Zamanımızda M. Avezov'un derin ve engin sanat eserlerinden manevi dünyasına feyz alıp, haz duymayan insan çok azdır. M. Avezov sanatkâr, şöhretli yazar, devlet adamıdır. Bunlara üstelik Kazakistan eğitim tarihinde edebiyat ve öğretimin esas yöntemlerini oluşturanlardan biridir. Onun eğitim sahasındaki fikirlerini, çalışmalarını tespit edip gözden geçirirsek, şu dönemlere tasnif edebiliriz:

I. İlk dönemdeki insanı ve eğitim fikirleri;
(1917 -1924)

Kazak öğretim ve eğitiminin gelişmesine
katkısı; (1924 -1950)

II. Eğitimci alim olarak faaliyetleri;
(1950 -1961)

M. Avezov Ekim devrimi sırasında eğitim ve sosyal meselelerle ilgili türlü makaleler yazdı. 1917 yılında Semey Öğretmenler Seminaryasında tahsil yaptığı dönemde genç öğrenci ilk " insanlık temeli kadın" makalesinde insanlık ve eğitim konusundaki fikirlerini ileri sürdü. O, "Biz insanlığımızın esasını oluşturan, ahlakımızı babamızdan değil (o ne kadar büyük alim olsa bile) koyun sağıp, tezek toplayan, annemizden geliyor. Adalet, eşitlik, sevgi duymayan, işi gücü küfür ve dedikodudan başka bir şey görmeyen ailede nasıl bir saf yürek, dürüst niyetli, şefkatli birisi yetişsin Bu sebepten kadını başındaki sisli dumandan ayırmayınca, halka insanlığın mutluluk güneşi gülümsemez. İşte, Kazak, bocalayıp kalmayı istemezsen eğitimim, beşiğini düzelt. Bunları düzeltmezsen kadın durumunu düzelt" diyor. (AVEZOV, 1984; 7-9)

Halkın geleceği, yeni neslin eğitimi de büyük önemi olan annelerin külfetli halini, sosyal eşitsizliğini, kalbi sızlayarak, endişelerini yazıyor. Bunun gibi ibretli sözleri ancak halkım çok seven insan söyleyebilir. Yirmi yaşında, bundan 80 yıl önce söylediği sözleri önemini bu günlerde de kaybetmedi. Eğitim problemleriyle ilgili yine karışımıza çıkmaktadır. "Okuldaki arkadaşlarıma" (1917) makalesinde genç Muhtar, ülke geleceği, halkın eğitilmesi ile ilgili yorumlarını yapıyor. Bu işi ancak eğitim gören Kazak gençlerinin

Doç. Dr. Ömir TANABAYEV

Ahmet Yesevi Ü. Öğr. Üyesi

Culzira TANABAYEVA

M. Avezov Güney Kazakistan Ü. Öğr. Üyesi

gerçekleştirebileceğine inanıyor. Bu konuda okuldaki çağdaşlarına, mal ve makam arayışını değil, halkı için çalışmaya çağrıda bulunuyor. M. Avezov, öncelikle, halkın medeni gelişmesinin eğitimle, bilimle ilgili olduğu kaidesinin taraftarıdır. Halk eğitimine, özellikle gençler okuluna büyük önem verdi. Bu konuda 1918 yılında büyük makale yayınlıyor. Orada Milli okulların açılması gerektiğini kesin delillerle ispatlıyor, bekletilmez iş olduğunu ifade ediyor. Fakat o dönemde Milli okullar açmak kolay bir iş değildi. Bu sebepten M. Avezov okulların açılmasındaki engelleri: Öğretmen eksikliğini, okul araçlarının yokluğundan dolayı okulların yakın dönemde oluşamayacağını belirtiyor.

M. Avezov eğitim ve okulu düzenleyici ve gerçekleştirci öğretmene büyük talep tayin ediyor. "İnsanın gönlüne insanlığın eğitim amacına ulaşması için eğitimcinin gönlünde derin düşünce olmalıdır." (AVEZOV, 1984; 19 - 23) O dönemdeki eğitim kurslarının faaliyeti üzerinde duruyor. Kurs öğretmenlerinin bazılarının Müslümanca okudukları (Arapça), Rusya'dan gelenlerin de eğitim meselesi konusundaki bilgisizliklerine iniyor. Öğretmenleri, cahilliğin karanlığı bastıran kalabalık ülkedeki medeniyet çırağı olarak görüyor. İbret gösterip, politika, toprak kooperatif gibi bilgileri, yemlikleri halka bildiren ve bunları gerçekleştirenlerin de öğretmenler olacağını söylemekle birlikte bunları yerine getirmekte karşılaşılan zorluklardan da bahsediyor.

M. Avezov eğitim ve öğretim sahasında söylediklerini fikir olarak bırakmadan, pratikte de uygulanmasında da büyük katkıda bulunuyor. Ormbor'da görev yaptığında diğer işleriyle beraber eğitim meseleleriyle de uğraşılıyor. Özellikle Semey bölümü eğitim ve öğretim işini yönlendirmedeki faaliyetini öğretim yöntemleri heyetindeki çalışmalarını söyleyebiliriz. 8 Ocak 1926 tarihinde "Avıl" gazetesinde yayımlanan "Aferin dedi mi, acaba" adlı makalesinde Kazak bozkırındaki köy okullarının öğretim faaliyetlerinin çok kötü durumda olduğunu, öğretimi yönlendirenleri de görevlerini yerine getirmediklerini eleştirmektedir. "Hükümetin öğretim sahası için çok az miktarda kaynak böldüğü durumda öğretmenler avare avare geziyorsa, bu durumu kontrol eden kimse de bulunmazsa, bölgenin öğretimini yürütenlere bakalım, kim aferin diyecek", diye yazmıştı.

M. Avezov'un ilime, hocalığa başladığı dönemde ne tecrübe, ne öğretim sistemi vardı. Bu sebepten M. Avezov, Kazakistan'daki o dönemin başka da aydınları gibi kendi yolunu kendisi çizmeliydi.

Bilimi ve yeteneğim haklının eğitilmesine bağışladı. Kazak okulu ve eğitim sisteminin teşekkül etmesine katkıda bulundu. O, Kazak edebiyatı tarihini, Kazak edebiyatı ders kitabını yazdı. Okul programı ve öğretim yöntemlerini düzenledi.

M. Avezov "Edebiyat Tarihi" çalışmasını 1925 yılında ana dili ve edebiyatı ders kitabı olarak yazdı. 1927 yılında yayınladı. Bu dönem ders kitaplarının probleminin çözülmesini gerektiriyordu. M. Avezov elde bulunan bilgileri edebiyat ilmi açısından tasnif edip, ilk Kazak Sovyet edebiyatı tarihi ders kitabını yazdı. Bu çalışma edebiyat tarihi denemesinin ilk önderi olduğundan dolayı bugünkü görüş açısından eksiklikleri de az değildir. Buna rağmen bu çalışmanın okullarda Kazak edebiyatı tarihini öğretmede önemli bir yeri vardır.

1930 yılında Kızılorda şehrinde Kazak köy gençleri okuluna ilgili programı ve bildiri mektubu, Kazak okulu tarihinin ilk projelerinden biridir. Projenin Kazak edebiyatı ile ilgili bölümünde; ""Resimli edebiyat hakkında" kısmında da M. Avezov yazdı. Projede Kazakköy gençleri üç yıl içerisinde Kazak edebiyatından neyi öğrenip, neyi bilmeleri gereksinimleri gösterildi.

M. Avezov'un bu çalışmasında Kazak edebiyatının öğretme yöntemleri ile ilgili çok değerli fikirleri vardır. Onlardan biri; "Çocuklara 'Yoksul ve zengin çatışması' gibi devrik konu sunulmalı" falan yazar zengin ve yoksulun çatışmasını nasıl göstermiş? Niye öyle göstermiş? diye açıklanması gerek diyor. M. Avezov'un proje oluşturmada konular ve onunla ilgili sorunların öğrencileri düşündürücü olmasını esas aldığım gösteriyor.

M. Avezov edebiyat dersinde şu öğretim ilkelerinin esas alınmasını takdim ediyor:

I. Edebiyat devirleri tarihi devirlere dayansın.

II. Edebi eserlerin okutulması basitten zora doğru, tedrici bir şekilde öğretilsin.

III. Ders programında geçen şairler, yani programdakilerle mukayeseli öğretilsin.

IV. Çocukların gelişmesine göre her yönlü çeşitli görüşlü araştırma, yazar veya şair hakkında geniş bilgi sağlanmalıdır.

Bu bildirisi ile eğitimci alim, edebiyattaki öğretimin tarihi sistemliliğe göre, basitten zora, sadeden karışıklığa, tekrardan karşılaştırmaya, çocukların yaş özellikleri ilkelerine yönlendirilmesini esas alıyor.

"Kazak edebiyatının öğretim projesinde ders olarak 1930 yılında okutulmaya başlamasına bu çalışma sebep olmuştur.(KÖŞİMBAYEV, 1962; 163)

Alim üstadın 67 yıl önce sunduğu öğretim ilkeleri zamanımızda da önemli ve değerlidir. Alim, öğretmenlere programda gösterilen bilgilerle sınırlanıp kalmadan kendilerini geliştirmesi gerektiğini uyarıyor. Programda gösterilen edebiyatlar listesinin genişletilmesini, sürekli yayınların takip edilmesini tavsiye ediyor... Bununla birlikte öğrencilerin sanat eserlerine ilgi duyması için sadece okulda değil, evde de okuma ve güzel okumanın yöntemlerinin öğretilmesi gerektiğini söylüyor.

M. Avezov Kazakistan Eğitim Şurasının ilk okullar programına göre "Ergin" adlı ders kitabını yazıyor. Bu kitap 1930 yılı Kızılordu şehrinde grafiksel resimlerle süslenip, Latin harfleriyle basılıyor. Bu lise seviyesindeki öğrenciler için ders kitabı oluyor. Bu pedogog alim M. Avezov'un önemli çalışmalarından biri olup ve yeni yaşama adım atan yeni toplumun siyasi hedefi ve ilkelerini gösteren belgelerinden de biridir. Çalışma, Kazak eğitim tarihi ve Kazak dili terimlerinin teşekkül etme dönemini araştırınlar için çok değerli kaynaktır. Bu ders kitabının yayınlamasından beri 67 yıl geçti. Zaman, toplum gelişmesi, yaşam değişimi şimdiki ders kitaplarına çok yenilikler getirdi. Fakat zamanında bütün bir neslin eğitime hizmet eden hazine hiçbir zaman değerini kaybetmez.

Öğretim ve eğitim sahasındaki arayışlarının kaynağı ders kitaplarıdır.

1929 yılında Kazak okullarındaki ilkokul çocuklarının Rusça öğrenmeleri için "Yeni avıl" adlı ders kitabı yazıldı. Ders kitabı türlü konulardan oluşan 7 bölümden ibarettir. Ders kitabındaki örnekler şiirler, hikayeler, Rus yazarlarının önemli eserlerinden alındı. Metinlerin çoğu Kazak çocuklarının kavramlarına

uygunlaştırıldığı için M. Avezov'a ait hususlar fark ediliyor. Bu ders kitabı Kazakistan'daki eğitim sisteminin teşekkül etmeye başladığı dönemine ait öncü bir ders kitabı olduğundan değerlidir.

M. Avezov halkının her bir medeni başarısına çok sevindirdi. Halkına bilim, sanat öğretmeye özendi. 1940 yılında "Halk Öğretmeni" dergisinin 19-20 sayısında yayınlanan "Medeniyetti Kazakistan" adlı makalesinde halkımızın medeniyetinin gelişmesinden sevinç duyduğunu yazıyor, bocalanan eski hayati gözden geçiriyor.

M. Avezov XIX. yüzyılının yarısında Kazak aydınları İbray ve Abay'ın, Çokar'ın halkını medeniyet ve bilime çağıran eserlerini araştırıp ilmi makaleleri yazıyor. "İbray Altunsarin" (1950) çalışmasında halkla birliğini, halk tarihinin geleceğini iyi gözlemcisi olduğunu dile getiriyor. İbray'ı bunun gibi büyük işe doğru yönlendiren halk sevgisi, ileri gelişmiş medeniyetler etkisi ve onlardaki özgür düşünce olduğunu ifade ediyor. İbray Altunsarin'in halk eğitimindeki çalışmalarını, sömürge ülkeler için yeni modelde okul açan, okulların özelliklerine göre program düzenleyen, ders kitaplarını yazan, Kazak'ın ilk okullarını açmakla birlikte bilgili usta olarak değerlendirdi. (AVEZOV, 1985; 242 -247)

"Büyük şair, eğitimci Abay Kunanbayev" (1957) makalesinde Abay'ın halkı bilim ve medeniyete çağırdığını, çalışmalarında şairin yoksulluktan, cahillikten, kölelikten, boy tartışmasından ve geçimsizlikten kurtulabilmenin bir tek yolunun bilim olduğunu gösterdiğinden bahsediyor.

M. Avezov halkının duyarlı temsilcisi olarak çok yabancı ülkelerde bulunup onların eğitim öğretim sistemleriyle tanıştı. "Amerikan etkileri" makalesinde (1960) ABD'deki genç nesli zararlı etkileyecek olayların, enteresan ve macera altında süslenerek okutulmasından inciniyor. "Bir Kova Kan" filminin genç kuşak eğitiminde zararlı etki verebileceğini ve Batı'da serbest eğitimi eleştiriyor.

M. Avezov hayatının büyük kısmını yüksek okulda öğretim görevlisi olarak geçirdi. Yazar okumakla birlikte hayatının sonuna kadar hocalık

yaptı. Onun derin bilginliğini, büyük deha sahibi olduğu üstatlığı hakkında öğrencilerinin yazdığı birçok anılar vardır. 1923 yılında Taşkent şehrindeki orman ekonomisi teknik lisesinde Kazak dili ve edebiyatı derslerini dinleyen Nurtas Ondasınov (eski Kazak Sovyet Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Başkanı) hatırasında Abay'ı erkenden ve derin tanıdıklarını ve Abay'ı doğru anlamalarına hocaları Muhtar'ın derslerinin etkisinin büyük olduğunu söylüyor.

İkinci bir öğrenci Z. Kabdolov, M. Avezov ustalığı hakkında: Bunun gibi hatip bir insanı hayatımda görmemiştim... Uzağa koşan küheylan gibi, önce biraz duraklayıp sonra sağanak yağmur gibi dökülür. Artık zamanın farkında olmadan, hatibin düşünce akımıyla dünyayı gezip giderdik, diyor. (KABDOLOV, 1977, 103 - 109) Muhtar Avezov yazar ve üstat olarak öğrencilerin konuşma kültürüne büyük önem verdi. Genç neslin ana dili ve edebiyatını öğrenmenin iki yönünü (okul aracılığıyla ve insanın kendisini geliştirerek) gösterdi. Ana dili ile birlikte Sovyet halklarının ortak dili Rusça öğrenme konusundaki fikirlerini de belirtti. Rus dilini dünya ilmi ve medeniyetinin köprüsü olarak değerlendirdi.

"İki dilin kültürünü benimsemek insanın nefesini açar. Dünyayı daha geniş görmeyi sağlayacak iki kanat oluşturur. İki dil kültürünü bildiği için Abay, Abay oldu", diye yazdı. (AVEZOV)

Cumhuriyette okuyan Rus öğrencilerinin bu ülkenin dilini, tarihini, ekonomisini bilmesi

gerektiğini söylüyor. "Rus öğrencilerine şunu söyleyeyim, eğer Rus dili ve edebiyatından başka hiçbir şey bilmezseniz, tabii, doğru değildir. Eğer yaşadığımız ortamda, oturduğunuz şehirde, cumhuriyette, diyelim ki Kazakistan'daki kültürle ilgilenmezseniz, bu affedilmez günahtr..." (AVEZOV)

M. Avezov "dil ve edebiyat meselesi", "Ana dili edebiyatını sevin", "Ümitli nesle iyi dilek" makaleleri ve konuşmalarında çok dil öğrenmenin, halklar arasında dostluk oluşturmanın aracı olduğunu ifade etti. Ermenistan'da (yaşayan) Ukrayna'da, Özbekistan'da, Azerbaycan'da yaşayan halkların o milliyetin dilinde konuşan, o kültürü yaşadığına sevinç duyuyor. "İhtiyar Azerbaycan'a Rus genci Azerbaycan dilinde ders verirken, o ihtiyar nasıl imrenmez. Böyle yapabilirsiniz Kazak ihtiyarına sizler de oğlusunuz. Kültür, dostluk buradan geliyor", diye yazdı. (AVEZOV) Bundan çok önceleri söylenen bu ifadeler bağımsızlığına kavuşan cumhuriyetimiz için önemi daha çok artmazsa da eksilmedi. M. Avezov'un ibretli yaşamında sadece büyük sanatkar olarak tanınmadı. Okulda, yüksek okulda eğitim ve öğretimle uğraşan pedogog, edebiyat hocası olarak da tanındı. Edebiyatın eğitimdeki rolünü belirlemede ilk programı düzenleyip ders kitabını yazan ve eğitim sisteminde kaynaşan üstattır. Yazarın bu sahaya ilgili düşünceleri Kazakistan Cumhuriyeti eğitim tarihinin edebiyatla ilgili çok değerli fikirleridir.

KAYNAKLAR

AVEZOV, M 1984a	Ana Dili Edebiyatını Sevin, Cazuşı C. 19, Almatı.	1985	Altın Sarın Kazak medeniyeti aydın, Leningrad.
1984b	İnsanlık temeli Kadın, Almatı.	KABDOLOV, B. 1977	"Bilgin yazar", Jebe, Almatı
1984c	Okul İşleri, Almatı.	KÖŞİMBAYEV 1962	Sekiz Yıllık Öğretim Meseleleri Almatı.
1984d	Ümitli nesle iyi dilek, Almatı.		